

Nr 41

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i atom-energilagen (1956: 306); given Stockholms slott den 3 mars 1972

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över industriärenden, föreslå riksdagen att bifalla det förslag om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

RUNE B. JOHANSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

Sverige har ratificerat ett av Förenta Nationernas generalförsamling antaget fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen. Genom fördraget har Sverige åtagit sig vissa förpliktelser i syfte att hindra att kretsen av kärnvapenstater utökas. För att dessa förpliktelser skall kunna fullgöras föreslås i propositionen rätt för Kungl. Maj:t att föreskriva exportkontroll beträffande visst nukleärt material m. m.

Förslag till

Lag om ändring i atomenergilagen (1956: 306)

Härigenom förordnas, att 3 § atomenergilagen (1956: 306) skall ha nedan angiven lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Ej må utan tillstånd av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer ur riket föras ämne eller förening som avses i 1 §, mineral med halt av sådant ämne, vad som framställts av sådant ämne eller vara i vilken sådant ämne ingår.

Konungen kan föreskriva att utförsel av utrustning eller material som har särskilt konstruerats eller iordningställt för bearbetning, användning eller framställning av särskilt klyvbart material ej får äga rum utan tillstånd av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Utdrag av protokollet över industriärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 3 mars 1972.

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, ODHNOFF, MOBERG, BENGTTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Chefen för industridepartementet, statsrådet Johansson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *exportkontroll av viss nukleär utrustning m. m.* och anför.

Inledning

Sverige har ratificerat ett av Förenta Nationernas generalförsamling den 12 juni 1968 antaget fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen, det s. k. icke-spridningsfördraget (prop. 1969: 164, UU 24, rskr 374). Syftet med fördraget är att förhindra, att kretsen av kärnvapenstater utökas. De kärnvapenstater som är fördragsparter har sålunda förbundit sig bl. a. att inte till någon överlåta kärnvapen eller andra kärnladdningar (artikel I). Sverige och övriga icke-kärnvapenstater som är fördragsparter har åtagit sig bl. a. att inte motta kärnvapen eller andra kärnladdningar (artikel II) och förklarat sig godta kontroll beträffande atområbränsle (naturligt uran och torium) och s. k. särskilt klyvbart material (anrikt uran och plutonium) (artikel III: 1). Kontrollen skall utövas av Internationella atomenerigorganet (International Atomic Energy Agency, IAEA) enligt avtal som skall träffas mellan IAEA och berörda stater. Samtliga fördragsparter har utfäst sig att endast på vissa villkor tillhandahålla icke-kärnvapenstater atområbränsle eller särskilt klyvbart material (artikel III: 2 a) eller viss utrustning eller visst material (artikel III: 2 b).

För förhandlingar med IAEA om viss kontroll enligt icke-spridningsfördraget har ministern för utrikes ärendena i maj 1970 tillsatt en särskild förhandlingsdelegation.

Delegationen har i skrivelse den 23 november 1971 till chefen för industridepartementet ifrågasatt om inte förbudet i artikel III: 2 mot till-

handahållande av viss utrustning och visst material medför att den nuvarande exportkontrollen bör utvidgas.

Med anledning av delegationens skrivelse har inom industridepartementet utarbetats en promemoria med förslag till vidgad exportkontroll. Vid promemorian finns fogat förslag till lag om ändring i atomenergilagen. Lagförslaget torde som *bilaga* få fogas till statsrådsprotokollet i ärendet.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av överbefälhavaren, försvarets forskningsanstalt, flygtekniska försöksanstalten, generaltullstyrelsen, styrelsen för teknisk utveckling, universitetskanslersämbetet, granskningsnämnden för försvarsuppfinningar, delegationen för atomenergifrågor, Aktiebolaget Atomenergi, Aktiebolaget Asea-Atom och Sveriges allmänna exportförening.

Universitetskanslersämbetet har bifogat yttranden av rektorsämbetena vid universiteten i Uppsala och Lund, tekniska högskolan i Stockholm samt Chalmers tekniska högskola.

Gällande bestämmelser

I 3 § atomenergilagen (1956: 306) finns bestämmelser som i viss utsträckning gör det möjligt att kontrollera utförelsen av nukleärt material.

Sålunda får enligt 3 § atomenergilagen inte utan tillstånd av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer ur landet föras ämne eller förening som avses i 1 § samma lag, mineral med halt av sådant ämne, vad som framställts av sådant ämne eller vara i vilket sådant ämne ingår. Med ämne eller förening som avses i 1 § atomenergilagen förstås uran, plutonium eller annat ämne, som används såsom bränsle (atombränsle) i anläggning för utvinning av atomenergi (atomreaktor), resp. förening vari sådant ämne ingår. Vidare avses därmed torium och annat ämne, som är ägnat att omvandlas till atombränsle, förening vari sådant ämne ingår samt atombränsle som använts i atomreaktor.

Departementspromemorian

I departementspromemorian berörs inledningsvis Sveriges åtagande enligt artikel III: 2 b i icke-spridningsfördraget. Sverige har enligt denna bestämmelse förbundit sig att inte tillhandahålla någon icke-kärnvapenstat utrustning eller material som har särskilt konstruerats eller iordningställt för bearbetning, användning eller framställning av särskilt klyvbart material, med mindre atområbränslet eller det särskilt klyvbara materialet underkastas kontroll enligt artikel III i fördraget. Förbudet gäller således, konstateras det i promemorian, endast tillhandahållande

till sådana icke-kärnvapenstater, som ej underkastat sig kontroll enligt artikel III i fördraget i fråga om sitt atområbränsle och särskilt klyvbara material. Kärnvapenstaterna behöver enligt fördraget inte godta kontroll enligt artikel III och det är därför tillåtet att tillhandahålla dem nämnda utrustning och material.

I promemorian anförs vidare, att åtagandet enligt artikel III: 2 b för att bli meningsfullt måste anses innefatta inte endast en förpliktelse för den svenska staten som sådan att iaktta förbudet utan även en skyldighet för denna att se till att också dess medborgare efterkommer förbudet. För att kunna fullgöra denna skyldighet måste den svenska staten kunna kontrollera utförelsen ur landet av ifrågavarande utrustning och material.

I promemorian behandlas därefter frågan vilken utrustning och vilket material som omfattas av artikel III: 2 b. I bestämmelsen uttalas endast att det skall vara fråga om utrustning eller material som har särskilt konstruerats eller iordningsställts för bearbetning, användning eller framställning av särskilt klyvbart material. Det föreligger inte heller något auktoritativt, av fördragsparterna accepterat och för dem bindande uttalande om hur bestämmelsen skall tolkas och tillämpas. Det ankommer enligt promemorian på varje fördragsslutande part att själv avgöra vilka material och produkter, som på grund av bestämmelsen skall underkastas exportkontroll.

Artikel III: 2 b avser enligt promemorian att förhindra, att icke-kärnvapenstater som står utanför fördragets kontrollbestämmelser erhåller sådan utrustning eller sådant material som kan ge dem möjlighet att skaffa sig kärnvapen. Ett effektivt tillgodosående av detta syfte förutsätter enligt promemorian att bestämmelsen tillämpas på samma sätt i samtliga de länder som har tekniska möjligheter att leverera material och utrustning av detta slag. I avsikt att nå fram till en enhetlig tolkning av artikel III: 2 b har under det gångna året förts informella, icke bindande samtal mellan ett antal industriländer.

Av promemorian framgår, att det finns delvis starkt skilda åsikter om hur bestämmelsen bör tillämpas. Det kan på vissa grunder hävdas att bestämmelsen bör ges en så vidsträckt tolkning som möjligt. Å andra sidan kan det göras gällande att avsikten med artikel III: 2 b inte kan vara att belägga all utrustning som har nukleär användning med licens tvång. Man får enligt sistnämnda uppfattning i stället inskränka sig till ett litet antal produkter av verkligt "strategisk" betydelse. Därmed avses att produkten i fråga har endast nukleär användning och inte kan ersättas med annan i stort sett likvärdig produkt. Med denna uppfattning får artikel III: 2 b en mycket snäv innebörd. Från vissa håll framhålls också, att förteckningen över vad som skall vara underkastat exportkontroll måste vara kort och otvetydig av administrativa skäl, främst tullhänsyn. I sammanhanget spelar även konkurrenssynpunkter en bety-

delsefull roll. Varje land har naturligen ett intresse av att dess produkter inte beläggs med exportförbud eller i varje fall av att den egna industrin inte kommer i sämre läge än konkurrentländernas.

Trots att det i olika hänseenden är oklart hur artikel III: 2 b bör tolkas och tillämpas, är det dock möjligt att ge några konkreta exempel på vad bestämmelsen skall anses omfatta. Enligt promemorian skulle bestämmelsen kunna tillämpas bl. a. på atomreaktorer, laddmaskiner av viss typ, kontrollstavar, tungt vatten, nukleär grafit och viss utrustning som är särskilt avsedd för skiljande av uranisotoper.

Sammanfattningsvis konstateras i departementspromemorian, att fullgörandet av Sveriges åtaganden enligt artikel III: 2 b förutsätter att utförelsen av åtminstone viss i bestämmelsen avsedd utrustning och material underkastas kontroll. Eftersom det f. n. saknas bestämmelser som möjliggör en sådan exportkontroll, måste bestämmelser om detta införas. Enligt promemorian synes detta lämpligen böra ske genom att 3 § atomenergilagen utsträcks till att gälla också nämnd utrustning och material.

När det gäller omfattningen av denna exportkontroll framhålls betydelsen från fördragssynpunkt av att bestämmelsen tolkas på samma sätt i de länder som kan tänkas leverera förevarande utrustning och material. I promemorian förordas därför att kontrollen utformas i enlighet med vad man på det internationella planet kan enas om.

Enligt promemorian är det vidare erforderligt att precisera vad en utsträckt utförelsekontroll skall omfatta. Ett starkt skäl för detta är att bestämmelsen i 3 § atomenergilagen är straffsanktionerad. Den erforderliga preciseringen kan lagtekniskt göras på olika sätt. En möjlighet är att redan i 3 § atomenergilagen ange vad som skall omfattas av kontrollen. Det blir emellertid svårt att göra en sådan avgränsning, såvida man inte gör en uppräkningslista. En sådan uppräkningslista skulle dock bli tämligen otymplig och bryta mot den teknik som i övrigt använts i atomenergilagen. Dessutom skulle en uppräkningslista snabbt kunna förlora i aktualitet, varför det enligt promemorian förefaller mindre lämpligt att ha den intagen i en lag. Den lämpligaste lösningen synes vara att göra 3 § atomenergilagen tillämplig på sådan utrustning och sådant material av här förevarande slag som anges i en särskild kungörelse.

Promemorieförslaget innebär, att Kungl. Maj:t genom ett tillägg till 3 § atomenergilagen ges rätt bestämma att särskilt tillstånd skall erfordras för utförelse av utrustning eller material som har särskilt konstruerats eller iordningställt för bearbetning, användning eller framställning av särskilt klyvbart material.

I förslaget anges det således inte vad utförelsekontrollen konkret skall omfatta. Det ankommer i stället på Kungl. Maj:t att inom den angivna ramen göra den erforderliga preciseringen.

Remissyttrandena

De remissinstanser som yttrat sig om konsekvenserna av Sveriges åtaganden enligt artikel III: 2 b icke-spridningsfördraget anser att denna bestämmelse förutsätter en utsträckning av den nuvarande utförselkontrollen.

Flertalet remissinstanser tillstyrker det i promemorian framlagda förslaget till ändringar i atomenergilagarna.

Några remissinstanser anför synpunkter på hur den svenska exportkontrollen bör utformas.

Sålunda förordar *delegationen för atomenergifrågor* att tillståndsplikten inskränks till ett litet antal, väl definierade produkter av verkligt strategisk betydelse.

Även *Aktiebolaget Atomenergi* finner att kontrollen bör begränsas till ett litet antal produkter av strategisk betydelse för framställning, bearbetning eller användning av särskilt klyvbart material. Enligt bolagets mening bör i första hand atomreaktorer och kompletta anläggningar för separation av isotoper eller enheter för separation av särskilt klyvbart material omfattas av utförselkontrollen. Bolaget framhåller vikten av att denna kontroll utformas med vederbörlig hänsyn till motsvarande kontroll i andra länder.

Aktiebolaget Asea-Atom framhåller angelägenheten av att en lagstiftning om utförselkontroll inte onödigtvis beskär svensk reaktorindustris exportmöjligheter. Bolaget finner det mot denna bakgrund vara önskvärt att exportkontrollen blir så begränsad som möjligt. Bolaget påpekar vidare att det ligger i icke-spridningsfördragets anda att parternas möjligheter till ekonomisk-teknisk utveckling och internationellt samarbete på kärnenergiområdet inte skall minskas. Vid utformning och tillämpning av bestämmelser om utförselkontroll bör detta beaktas.

Generaltullstyrelsen understryker särskilt betydelsen från kontrollsynpunkt av att berörda produkter specificeras så att de på ett enkelt sätt kan särskiljas från varor som inte skall kontrolleras.

Departementschefen

Sverige får enligt artikel III: 2 b i fördraget om förhindrande av spridning av kärnvapen tillhandahålla icke-kärnvapenstat sådan utrustning eller sådant material som anges i artikeln endast om den mottagande staten underkastat sig kontroll enligt samma artikel.

Som framhållits i den promemoria som utarbetats inom industridepartementet förutsätter artikel III: 2 b att den svenska statsmakten har rättsliga möjligheter att kontrollera utförseln ur landet av sådan utrustning och sådant material som avses med artikeln. Gällande lagstiftning

medger emellertid inte utförselkontroll i den utsträckning som behövs enligt icke-spridningsfördraget. Nya bestämmelser måste därför införas.

Enligt fördraget skall export av utrustning eller material som har särskilt konstruerats eller iordningställt för bearbetning, användning eller framställning av särskilt klyvbart material under vissa förutsättningar kunna förhindras. Med benämningen "särskilt klyvbart material" förstås enligt IAEA:s stadga plutonium —239, uran —233 eller uran som anrikats på isotoperna 235 eller 233. I stadgan anges också under vilka förutsättningar uran skall anses vara anrikat på isotoperna 235 eller 233. I övrigt torde det få ankomma på varje fördragsslutande stat att med utgångspunkt i fördraget själv avgöra vilket material och vilken utrustning som på grund av bestämmelsen skall vara underkastad exportkontroll.

I departementspromemorian föreslås, att Kungl. Maj:t genom ett tillägg till 3 § atomenergilagen skall få rätt föreskriva att utförsel av utrustning och material, som har särskilt konstruerats eller iordningställt för bearbetning, användning eller framställning av särskilt klyvbart material, skall kräva särskilt tillstånd. De flesta remissinstanserna har funnit den i promemorian förordade lagstiftningstekniken vara ändamålsenlig. Även jag förordar denna teknik, som möjliggör en relativt smidig anpassning till skiftande förhållanden.

Den av mig förordade lagstiftningen innebär att det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela föreskrifter om exportkontrollens omfattning. Jag vill ange några riktlinjer för utformningen av denna kontroll. Fördraget förutsätter att dess bestämmelser inte tillämpas på ett diskriminerande sätt. Jag tänker här särskilt på artikel IV, vari fastslås bl. a. att fördragsparterna har rätt att delta i och skall underlätta fullständigast möjliga utbyte av utrustning och material. Det bör följaktligen inte komma i fråga att underkasta den svenska exporten av nukleärt material m. m. längre gående begränsningar än som kan godtas av andra berörda länder. För att syftet med icke-spridningsfördraget skall kunna effektivt tillgodoses krävs emellertid, att artikel III: 2 b tillämpas på ett så likartat sätt som möjligt av de länder som kan leverera berörda utrustning och material. Den svenska exportkontrollen bör därför anpassas till de internationella överenskommelser som kan komma att träffas.

Under remissbehandlingen har från flera håll betonats vikten av att utförselkontrollen begränsas till ett fåtal, väl definierade produkter. Många skäl talar för detta. Till en början märks, att 3 § atomenergilagen är straffsanktionerad. Från rättssäkerhetssynpunkt är det därför viktigt att de föreskrifter som kan komma att meddelas med stöd av denna paragraf får ett så noga preciserat innehåll som möjligt. Ett annat skäl är, att en effektiv kontroll inte torde kunna upprätthållas annat än beträffande ett fåtal, noga definierade produkter. Om utförselkontrollen sålunda måste begränsas, är det naturligt att den förbehålls produk-

ter som är av central betydelse från fördragssynpunkt. Några remissinstanser har anfört att utförelsekontrollen bör omfatta endast strategiskt betydelsefulla produkter. Jag delar denna uppfattning. I kravet på att produkterna skall vara strategiskt betydelsefulla får då läggas att de skall ha avgörande betydelse för framställningen av material för kärnvapen. Produkter av detta slag kan vara bl. a. atomreaktorer, laddmaskiner av viss typ, kontrollstavar, tungt vatten, nukleär grafit samt viss utrustning som är särskilt avsedd för skiljande av uranisotoper.

Den föreslagna lagstiftningen bör träda i kraft omedelbart efter det att den nya författningen har utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Hemställan

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att antaga inom industridepartementet upprättat förslag till *lag om ändring i atomenergilagen (1956: 306)*.

Med bifall till vad föredraganden med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Departementspromemorians förslag till

Lag om ändring i atomenergilagen (1956: 306)

Härigenom förordnas i fråga om atomenergilagen (1956: 306) att 3 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Ej må utan tillstånd av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer ur riket föras ämne eller förening som avses i 1 §, mineral med halt av sådant ämne, vad som framställts av sådant ämne eller vara i vilken sådant ämne ingår.

Konungen öger bestämma att sådant tillstånd skall erfordras även för utförsel av utrustning eller material som har särskilt konstruerats eller iordningställt för bearbetning, användning eller framställning av särskilt klyvbart material.